

Oponentní posudek na disertační práce RNDr. Jany Spilkové „Zahraniční investoři a jejich percepce investičního a podnikatelského prostředí v České republice: pilotní studie v behaviorální geografii“.

Posuzovaná disertační práce má celkem 208 stran textu (včetně čtyř příloh) a je členěna do šesti základních kapitol. V seznamu použité literatury je uvedeno velice uspokojivé množství cca 200 titulů a řada dalších zdrojů (statistické publikace, internetové zdroje atd.), dokládajících odpovědný přístup autorky ke zpracování vybraného tématu.

Cíl práce.

Stanovení hlavního cíle práce v jejím úvodě považuji za odpovídající a formulaci celkem šesti pracovních hypotéz pak za výstižnou. K tomu je ovšem nutné poznamenat, že k vlastnímu výzkumu autorky se přímo vztahují pouze hypotézy č. 4 až 6. Zvolená struktura práce koresponduje se stanoveným hlavním a navazujícími dílčími cíli a značná pozornost je věnována i metodice výzkumu. Již na tomto místě mohu konstatovat, že přínosem práce je již její samotné zaměření na v českém geografickém výzkumu v podstatě opomíjený behaviorální směr.

Kvalita zpracování a připomínky k práci.

První část práce je zaměřena na transformaci investičního prostředí ČR po roce 1989 a navazující analýzu přímých zahraničních investic. Jde o popisné a analytické kapitoly, založené na poměrně široké excerpci vybraných pramenů, v jejichž středu se nachází kauzální model transformace převzatý od P. Dostála (za zajímavý lze v tomto směru označit negativní vliv proměnné charakterizující intenzitu závislosti exportu na bývalém geopolitickém bloku evropských socialistických zemí na proměnnou konsolidace demokracie po jeho rozpadu). Její zařazení považuji s ohledem na zaměření výzkumu za logické. Z drobných připomínek lze uvést např. nesprávně stanovený podílový ukazatel vztahující se k počtu obyvatel evropských zemí s centrálně plánovanou ekonomikou (str. 11). Na úvodní „transformační“ analýzy navazuje poměrně rozsáhlá kapitola věnovaná přímým zahraničním investicím (PZI) v ČR. Její strukturu zahrnující roli zahraničních investic, selektivní hodnocení odpovídající legislativy a příslušné investiční toky vztahující se k ČR (včetně mezinárodních srovnávacích analýz) pokládám za vhodnou. K prezentovaným informacím mám pouze dílčí připomínky, týkající se např. chybějících informací o regulačních nástrojích EU ve vztahu k národním systémům investičních pobídek (aplikovaných např. v případě tzv. zvláštních ekonomických zón v Polsku). Jako těžko obhajitelné však považují tvrzení na str. 43, že PZI nabývají charakteru veřejných statků (charakter ekonomických statků neurčuje produkce externalit – pozitivní či negativní externality produkuje jak soukromý, tak veřejný sektor). Autorka se rovněž v některých případech dopouští nekritického přejímání tvrzení jiných autorů (viz např. převzaté tvrzení o empirické neprůkaznosti vyšší ekonomické efektivity zahraničních firem ve srovnání s domácími firmami uvedené na str. 44, které lze minimálně na příkladě transformujících se stredo-evropských zemí lehce vyvrátit – proč by se jinak hovořilo o duální ekonomice → srovnej s tvrzením autorky v posledním odstavci na str. 48). Na druhé straně lze za zajímavý pokus označit aplikaci kauzálního modelu z úvodní části i na příliv PZI (viz např. otázka vlivu míry korupce na PZI). Z drobnějších chyb lze uvést ještě zjevně nevěrohodný údaj za Itálii v tabulce 3.6.2.1. Celkově mohu konstatovat, že uvedená část práce dokládá dobrou všeobecnou i speciální orientaci autorky v dané problematice a v tomto smyslu vytváří dobrý základ pro navazující výzkum v rámci zvoleného tématu.

Druhá část práce je, v souladu s hlavním tématickým zaměřením disertace, koncentrována na interpretaci behaviorálního (přesněji geograficko-behaviorálního) explanačního rámce v analýze rozhodovacích procesů zahraničních investorů. V tomto kontextu v podstatě souhlasím s tím, že popsání přístup obohacuje výzkum reality o

kvalitativní pohled, v této souvislosti však mohly být v úvodě více zdůrazněny i vazby na teoretické přístupy rozpracované v rámci ekonomický věd resp. „klasických“ ekonomických disciplín (management). Jinak je tato část práce zpracována velmi pečlivě (a také zajímavě) a autorka zde dokládá svoji hlubší orientaci v dané oblasti výzkumu. Oceňuji rovněž projevující se snahu o objektivní interpretaci přínosů behaviorálních metod výzkumu, která právě u relativně méně známých výzkumných metod není zcela obvyklá (podvědomá snaha o zvýšení prestiže méně známé metody resp. vědecké disciplíny prostřednictvím marginalizace otázek souvisejících s konkrétní resp. praktickou využitelností výsledků příslušných výzkumů – viz např. celá institucionální ekonomie). Řada teoretických otázek je zde ovšem spíše jen naznačena než důsledně vyargumentována – autorka zjevně dala přednost co nejširšímu teoretickému zarámování zkoumané problematiky, což lze ovšem vzhledem k zaměření výzkumu (viz výše) považovat za relevantní. V rámci dané části pokládám za stěžejní kapitolu zaměřenou na percepci regionů z pohledu zahraničních firem, vycházející z provedeného a statisticky korektně vyhodnoceného vlastního šetření. Konkrétní výsledky výzkumu jsou jistě přínosné, nicméně poněkud větší důraz mohl být položen na vysvětlení některých dílčích zjištěných skutečností, např. nízká míra preference bavorsko-českého pomezí jinak charakteristického nadprůměrnou mírou lokalizace zahraničních firem (je příčinou odhalení původně podceňovaných slabých stránek, např. nižší dostupnost pracovních sil, zahraničními investory?) či vypovídací hodnotě prezentovaných kartogramů, zejména kartogramu zohledňujícího tzv. self-preference efekt (do jaké míry je nižší preference Prahy podmíněna odvětvovou strukturou investorů?) atd. Závěrem této části lze obecněji konstatovat, že zjištěné výsledky v zásadě potvrzují výsledky obdobných analýz, vycházejících z klasických metod hodnocení preferencí investorů. Logicky se tedy nabízí otázka, jaké jiné přínosy lze dále očekávat od behaviorálně zaměřených analýz (analýzy daného typu se mně jeví jako přínosnější spíše v dlouhodobém časovém horizontu, neboť v sobě zahrnují i sekundárně získané zkušenosti zahraničních investorů s hostitelským prostředím). Samotnou indukci těchto a jistě i celé řady podobných otázek lze ovšem pokládat i za určitý doklad kvality dané práce.

Třetí část práce je v podstatě orientována na problematiku interakce firem s okolním prostředím a tvorbu firemních sítí. V úvodě této části je zařazen publikovaný článek autorky zaměřený na teoretické aspekty socioekonomických kontaktních systémů a aglomeračních výhod. Obecně lze konstatovat, že v současné odborné ekonomické i sociogeografické literatuře jde o velmi frekventovanou problematiku. Předkládané argumenty o všestranné použitelnosti tohoto přístupu jako nástroje řešení problémů ekonomického, zejména regionálního, rozvoje však často zcela neodpovídají reálné skutečnosti či ji alespoň nepřiměřeně zjednodušují. Podle názoru řady odborníků (s nimiž se ztotožňuji) není zatím empiricky prokázáno, že by tvorba „stabilních“ firemních sítí byla zjevně přínosná pro růst konkurenceschopnosti příslušných firem. Jde tak spíše o určitý módní trend výzkumu, inspirovaný v ekonomii zejména pracemi M. Portera, pro jejichž jednostrannou či dokonce nepřesnou interpretaci je charakteristické podceňování dominantního vlivu konkurence na chování firem a přeceňování spíše parciálních tendencí ke spolupráci firem v podmínkách tržní ekonomiky (konkretizovaných v praxi především spontánní tvorbou časově omezených a často i hierarchicky založených aliancí firem). Za příliš optimistické pokládám zejména vize o efektivnosti spolupráce soukromého a veřejného sektoru v rámci uměle vytvořených klastrů konstituovaných na smluvním základě. Výše uvedené poznámky mají přirozeně diskusní charakter a jejich smyslem je upozornit na zásadní úskalí přenosu teoretických konceptů do podnikatelské praxe, zejména do praxe méně vyspělých ekonomik transformačního typu. Perspektivně však patrně lze i v těchto ekonomikách počítat se spíše selektivním výskytem potenciálně pozitivních vlivů fungujících sítí na regionální rozvoj (v této souvislosti stojí tedy před výzkumnou sférou i otázka definování podmínek, za kterých by dosažení uvedených

efektů bylo nejvíce pravděpodobné). I v této části má své významné místo provedené šetření v rámci souboru vybraných zahraničních investorů. Základním rozdílem oproti předchozímu šetření je skutečnost, že proto toto kvalitativně orientované šetření byla z původního souboru na základě předem stanovených kritérií vybrána pouze malá skupina 15 firem střední velikosti. Provedené šetření má typické charakteristiky pilotního šetření. I tak však šetření přineslo řadu zajímavých zjištění, z nichž lze uvést např. větší zastoupení kooperačního typu firem v nemetropolitních českých regionech, potvrzení výrazně vyšší rozvinutost outsourcingových než dodavatelských vazeb českých a zahraničních firem či zjištění o přetrvávající nízké intenzitě inovační spolupráce zahraničních a domácích firem. Za cenné rovněž považuji i informace o rozdílném vnímání kvality veřejných institucí zahraničními investory (Czechinvest) a převážně negativních názorech na prospěšnost jakékoliv formy lokální spolupráce mezi domácími a zahraničními firmami (jde o zjištění relativizující poptávku ze strany soukromých firem po budování sítí lokální spolupráce v podmínkách ČR). Obecněji lze konstatovat, že výsledky šetření se často nacházejí ve zjevném rozporu s teoretickými ekonomickými koncepty pocházejícími vesměs s vyspělejších ekonomik, což upozorňuje na (geografům známý, ekonomy však často podceňovaný) vliv specifických národních či regionálních podmínek na odlišnou efektivnost procesu aplikace teoretický modelů v praxi různých zemí. V této souvislosti autorka na str. 178 konstatuje, že subjektivní vnímání kvality podnikatelského prostředí ČR zástupci zahraničních firem je stále převážně negativní. Již samotné toto zjištění (i když je potřebná jeho verifikace na širším souboru firem) pokládám za velmi významné, neboť oproti spíše optimistickým oficiálním názorům naznačuje mj. i obtížnost perspektivního posunu české ekonomiky směrem ke znalostní ekonomice.

Formální náležitosti práce.

Po formální stránce hodnotím úroveň práce jako zcela uspokojivou. Text je vhodně doplněnou množstvím tabulek a řadou obrázků resp. grafů. V práci se rovněž vyskytuje jen minimální množství pravopisných chyb (což bohužel i v pracích tohoto typu není zcela běžné).

Závěr

Předložená disertační práce je zpracována fundovaným způsobem. Autorka, podle mého názoru, prokázala potřebný odborný rozhled v dané oblasti a rovněž dobré předpoklady pro vědeckou syntézu. V souladu s těmito skutečnostmi a v neposlední řadě i díky vlastním analytickým přínosům má práce adekvátní „přidanou hodnotu“. Uvedené připomínky k práci jsou spíše diskusní příp. parciální povahy a řada z nich nepochybně souvisí i s tématickým zaměřením práce na v českých poměrech málo frekventovanou oblast behaviorální geografie. Po jejím podrobném prostudování proto vydávám kladné stanovisko a práci doporučuji k obhajobě.

V Brně dne 26. dubna 2006

Doc. RNDr. Milan Viturka, CSc.